

2023-11-20

Justitiedepartementet

Remissyttrande över SOU 2023:37 – *Förstärkt skydd för den personliga integriteten – Behovet av åtgärder mot oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsingrepp samt omvändelseförsök*

RFSL (Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners, queeras, och intersexpersoners rättigheter) har beretts tillfälle att yttra sig över *Förstärkt skydd för den personliga integriteten - Behovet av åtgärder mot oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsingrepp samt omvändelseförsök* (SOU 2023:37). RFSL har inriktat sig på att inkomma med synpunkter på den del av betänkandet som handlar om omvändelseförsök.

Sammanfattning av RFSL:s synpunkter

Utredningen har använt sig av följande definition av omvändelseförsök:

Påtryckningar och tvång i syfte att få en person att förändra, permanent dölja eller avstå från att leva i enlighet med sin sexuella läggning eller könsidentitet eller uttrycka kön på det sätt personen vill.

Det är i stort sett samma definition som återfinns i MUCF:s rapport *Unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök i Sverige*. RFSL instämmer i den definitionen, där tvång bl.a. kan handla om både våld och sexuella övergrepp. I rapporten i fråga redovisas att 18 procent av unga hbtq-personer har upplevt att någon försökt påverka deras sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck och att 5 procent har blivit utsatta för allvarligare försök till omvändelse.

I betänkandet föreslås inga lagändringar vad gäller omvändelseförsök, eftersom utredaren menar att nuvarande lagreglering är tillräcklig. RFSL håller inte med om den bedömningen, utan menar tvärtom att för att effektivt kunna lagföra personer som begår handlingar som utgör omvändelseförsök så krävs det både att ett särskilt förbud mot omvändelseförsök införs och att det införs en särskild straffskärpningsgrund för omvändelseförsök.

När det gäller utredningens övriga del, som handlar om åtgärder mot oskuldskontroller,

oskuldsintyg och oskuldsingrepp, så sympatiserar RFSL med utredningens motiv att värna flickors och unga kvinnors sexuella integritet. RFSL instämmer därför i utredningens förslag om att det införs ett förbud mot oskuldskontroller och oskuldsingrepp. Med tanke på vilken allvarlig kränkning av en persons integritet det innebär att det utförs även ringa oskuldskontroller så är RFSL av uppfattningen att dessa handlingar bör kriminaliseras.

RFSL:s syn på omvändelseförsök

Omvändelseförsök kan leda till såväl fysiska som psykiska skador. FN:s oberoende expert på frågor kring sexuell läggning och könsidentitet har likställt omvändelseterapi med tortyr och rekommenderat att denna allvarliga form av omvändelseförsök kriminaliseras. Den oberoende experten har vidare rekommenderat att anklagelser om sådana praktiker ska “utredas skyndsamt och, när det är relevant, leda till åtal och bestraffning i enlighet med internationella människorättsbestämmelser om förbud mot tortyr och grym, omänsklig och förnedrande behandling eller bestraffning”. Även Europarådet och Europaparlamentet har uttalat sig till förmån för ett förbud mot vissa former av omvändelseförsök.

RFSL har länge tagit del av berättelser om omvändelseförsök från både unga och vuxna hbtq-personer. RFSL Stödmottagning ger samtalsstöd till ett flertal personer varje år som lider av att ha utsatts, eller som lever under hot att utsättas, för omvändelseförsök. De vanligaste erfarenheterna handlar om påtryckningar för att hindra någon att vara öppen med sin sexualitet eller könsidentitet eller att bli utesluten ur gemenskapen. Det förekommer även försök att “bota”, t.ex. genom att personen blir tvingad att uppsöka en psykolog, läkare eller religiös ledare. En del blir utsatta för hot, våld och sexuella övergrepp. Många av de hbtq-personer som utsatts för omvändelseförsök lider av ångestproblematik, rädsla, skamkänslor och internaliserad negativitet gentemot hbtq-personer.

Flera länder, vilket också redovisas i betänkandet (sid. 299), har infört olika former av förbud mot omvändelseförsök. I Europa finns varianter av förbud i bl.a. Frankrike, Malta och Tyskland. ILGA, paraplyorganisationen för världens hbtqi-organisationer, har delat in existerande lagar i sådana som enbart förbjuder vårdgivare att utföra omvändelseförsök och sådana som också förbjuder andra än enbart vårdgivare att utsätta någon för omvändelseförsök. RFSL förordar ett förbud mot omvändelseförsök.

Utredningens avrådan från att införa ett förbud mot omvändelseförsök

RFSL beklagar att utredningens slutsats är att det inte bör införas en särskild reglering som kriminaliserar omvändelseförsök och konstaterar att utredningens ställningstagande i huvudsak vilar på en formell inställning till när det är lämpligt och ändamålsenligt att lagstifta.

Utredningen konstaterar att de allvarligaste formerna av omvändelseförsök redan är kriminaliserade (sid. 324) genom brott som olaga tvång, misshandel, olaga frihetsberövande, olaga hot, äktenskapstvång och ofredande. Att införa en brottsrubricering som har en

kompletterande funktion till handlingar som redan är brottsliga är dock inte något som skulle vara unikt i svensk lagstiftning. Det har 2022 införts en särskild lag om hedersförtryck som tar sikte på redan brottsliga gärningar om dessa brottsliga gärningar begås med motiv att "bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder". Även fridskränkingsbrotten tar på samma sätt sikte på gärningar som redan är brottsliga. På liknande sätt skulle ett omvändelsebrott kunna konstrueras, där brottet utgörs av redan brottsliga gärningar med ett tillägg även om andra gärningar med syfte att förändra eller undertrycka en persons sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck som är ägnade att allvarligt skada personens fysiska eller psykiska hälsa. I betänkandet återfinns (sid. 327) ett exempel på hur en formulering av brottet, dock utan att vara konstruerat som hedersbrottet med sikte på redan brottsliga gärningar, skulle kunna se ut, där omvändelsebrottet är konstruerat som ett abstrakt farebrott. RFSL menar att detta sätt att konstruera ett omvändelsebrott som utredningen ger exempel på skulle kunna vara aktuellt. RFSL vill också framhålla att själva förekomsten av ett omvändelsebrott skulle ha en normerande effekt och även kunna ha effekten att det på ett tydligare sätt, med spridd kännedom om att det finns ett omvändelsebrott, blir uppenbart för ett brottsoffer att hen har utsatts för en brottslig gärning. Att så många anger att de blivit utsatta för olika former av omvändelseförsök visar på vikten av en särskild lagstiftning införs som kan ha en normerande effekt. Beivrandet av dessa allvarliga brott kan självklart inte ske utan att rättsväsende och yrkesgrupper som kommer i kontakt med hbtqi-personer också vidtar förstärkta åtgärder för att brotten ska kunna upptäckas. Det är också angeläget att dessa åtgärder kan ske. Precis som när det gäller ett särskilt hedersbrott finns det även när det gäller omvändelseförsök en poäng med att inte enbart de enskilda handlingar som brottet består av är kriminaliserade utan även själva syftet med handlingarna, vilket i detta fall innebär att neka en person hens sexuella och kroppsliga självbestämmande. Att omvändelseförsök skulle behandlas på ett annat sätt än hedersbrott skulle behöva motiveras om det inte ska förstås som att lagstiftaren ser mindre allvarligt på dessa brott.

Vidare gör utredningen bedömningen (sid. 325) att de handlingar som faller utanför det straffbara området inte är tillräckligt allvarliga för att motivera en kriminalisering, vilket är ett märkligt resonemang eftersom det inte enbart är dessa handlingar som idag inte är straffbara som skulle kunna täckas av ett förbud mot omvändelseförsök. Handlingar som idag inte är straffbara, men som skulle kunna bli det med ett förbud mot omvändelseförsök, som utredningen räknar upp, är verbal påverkan och suggererande ritualer och liknande handlingar som inte utgör ofredande samt olika former av utfrysning och liknande social bestraffning. Det kan upplevas stötande att utredningen menar att dessa handlingar, när de begås på ett upprepat och målmedvetet sätt med syfte att någon ska förändra eller undertrycka sin sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck, inte är tillräckligt allvarliga för att motivera en kriminalisering.

I betänkandet förekommer också ett försiktigt, men ändå, ifrågasättande av förekomsten av omvändelseförsök i Sverige. RFSL menar att det är olyckligt att utredningen (sid. 322) önskar framhålla att det inte finns någon "klar uppgift att det förekommer terapiinriktade metoder" i Sverige. Om man skulle undersöka förekomsten av omvändelseförsök närmare i Sverige (än vad den rapport från MUCF, *Unga hbtqi-personers utsatthet för omvändelseförsök i Sverige*, har gjort som hittills är den mest omfattande studien på området) så skulle man med större säkerhet kunna finna att det förekommer terapiinriktade metoder även i Sverige, om än inte inom den

legitimerade sjukvården. Något som dessutom otvetydigt förekommer, utifrån den kartläggning som finns av omvändelseförsök, är att vuxna skickar unga personer på uppfostringsresor utomlands där det förekommer att dessa personer utsätts för terapiinriktade metoder.

RFSL vill även i detta sammanhang lyfta fram det förslag på utvidgat utreseförbud enligt LVU som föreslogs i departementspromemorian Ds 2022:9 - *Ett utvidgat utreseförbud för barn* om möjlighet till beslut om utreseförbud för ett barn anses löpa risk att utsättas för "fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i boendemiljön under utlandsvistelsen". I en vidare utredning av ett förbud mot omvändelseförsök kan även inkluderas övervägande kring om denna tidigare föreslagna formulering är tillräckligt tydlig för att ingen som helst tvekan ska kunna råda om att även risk för omvändelseförsök kan utgöra en grund för beslut om utreseförbud. RFSL vill påminna om att det är angeläget att det nuvarande utreseförbudet enligt LVU utvidgas till att bl.a. även kunna innefatta en risk för omvändelseförsök.

Utredningens avrådan från att införa en särskild straffskärpningsgrund för omvändelseförsök

Utredningen menar att "de befintliga bestämmelserna" ger "goda möjligheter att utmäta tillräckligt stränga straff" och avvisar införande av en särskild straffskärpningsgrund för omvändelseförsök. Med detta resonemang syftar utredningen bl.a. på den straffskärpningsgrund som finns då motivet för ett brott har varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av sexuell läggning eller könsöverskridande identitet eller uttryck eller om det skett inom en hederskontext, som också är en grund för straffskärpning. Även om det stämmer att det för många brott, utifrån dagens lagstiftning, som begåtts under ett skeende som utgör ett omvändelseförsök kan yrkas på och utdömas straffskärpning utifrån gällande straffskärpningsgrunder så skulle det tillföra en tydlighet att även införa omvändelseförsök som en straffskärpningsgrund. Liksom att införa ett särskilt brott för omvändelseförsök så skulle en straffskärpningsgrund ha en normerande verkan och signalera hur allvarligt lagstiftaren ser på påtvingade försök att förändra eller undertrycka en persons sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck. RFSL förordar därför att det införs en särskild straffskärpningsgrund för omvändelseförsök.

Peter Sidlund Ponkala
Förbundsordförande

Fredrik Engström
Förbundsstyrelseledamot

Lars Jonsson
Sakkunnig redaktör